

ETTEKANDEPÄEV ÜLIKOOI RAAMATUVARA HARULDASI KOLLEKTSIOONE

Tartu Ülikooli Raamatukogu konverentsisaalis
19. aprillil 2000. a

Tartu 2000

Päevakava

Kell 11

Avasõna

Ajasild mineviku ja tuleviku vahel: Ülikooli vanad kogud, nende tee raamatukogusse ja töö nendega

Kersti Jalas, raamatukogu peavarahoidja

Õpetatud Eesti Seltsi raamatukogu saatusest

Kersti Taal, raamatukogu vanembibliograaf

Vanem usuteaduslik kirjandus tagasi ülikooli raamatukogus

Silja Härm, humanitaarraamatukogu vanemraamatukoguhoidja

Nulla medicina sine anatomia

dotsent Helle Tapfer, anatoomia instituudi juhataja

Kell 13.30 **näituse *Bibliotheca anatomica*** avamine raamatumuuseumis

Osavõtt kõigile huvilistele vaba

Info:

Kersti Jalas, tel. 375 734, kerstij@utlib.ee,

Urve Tõnnov, tel. 375747, urvet@utlib.ee

Ajasild mineviku ja tuleviku vahel: ülikooli vanad kogud, nende tee raamatukogusse ja töö nendega

Kersti Jalas
raamatukogu peavarahoidja

1. Lühike ülevaade vanadest memoriaalkogudest ja nende sattumisest Tartu Ülikooli Raamatukokku.
2. Käsikirjade ja autograafide kogud.
3. XIX sajandi algul välja kujunenud põhimõtetest raamatukogu täiendamisel.
4. Tänapäevased nõuded vanade kogude komplekteerimisele.
5. Huvitavamad kogud, mis on antud hoiule Tartu Ülikooli Raamatukokku viimase kümne aasta jooksul (näit. zoologia ja hüdrobioloogia instituudist, Tartu observatooriumist, anatoomia ja farmaatsia õppetoolist, ülikooli kunstmuuseumist, „Vanemuise” teatrist jm. Raamatukokku on lisandunud mitmed ülikooli õppejõudude, tuntud teadlaste isikuarhiivid ja käsikirjapärandid).
6. Töö kogudega.
 - Kogu pakkumine raamatukogule.
 - Nimekirja võrdlemine raamatukogu kataloogiga.
 - Valiku tegemine.
 - Läbirääkimised.
 - Kogu kohtaletoomine.
 - Puhastamine, desinfitseerimine, sorteerimine.
 - Köitmine või restaureerimine.
 - Kirje koostamine.
 - Templid, tähised, koodid, turvaribad.
 - Märgistamine kohaviidaga.
 - Laenutamine lugejale.

Õpetatud Eesti Seltsi raamatukogu saatuses

*Kersti Taal
raamatukogu vanembibliograaf*

Eesti vanima teadusseltsi, 1838. a. asutatud Õpetatud Eesti Seltsi põhikirja ühe punktina oli ette nähtud raamatukogu loomine, kuhu kogutakse kõiki eesti keeles ilmunud raamatuid ja raamatuid, mis aitavad kaasa eestlaste ja eestlaste poolt asustatud maa tundmaõppimisele. 1839. a. lõpuks oli raamatukogus 88 nimetust 124 köitega. Seltsi 25. aastapäevaks 1863. a. oli raamatuid 4155. ÕES-i väljaannete ilmumatahakkamisel (toimetised 1840. a. ja aastaraamat 1861. a.) sai raamatukogu komplekteerimise kindlaks allikaks väljaannete vahetus seltside, ühingute, ülikoolide ja teaduste akadeemiatega eelkõige Venemaal ja Saksamaal, aga ka väljaspool Euroopat. Esimestel aastakümnetel täienes ÕES-i raamatukogu mitme eraraamatukoguga: seltsi sekretäri D. H. Jürgensoni, kindralsuperintendent K. E. Bergi ja J. H. Rosenplänteri raamatukogu. Rahapuudusel jäi ostmata bibliofiil M. Jürgensi raamatukogu.

1867. a. ilmus A. J. Schwabe koostatud kataloog "Chronologisches Verzeichniss aller in der Bibliothek der gelehrten estnischen Gesellschaft sich befindenden estnischen Drucksachen", kus oli kirjeldatud 1395 eestikeelset raamatut.

1897. a. oli raamatukogus juba 10 000 raamatut.

9. jaan. 1920. a. Tartu Ülikooli ja Õpetatud Eesti Seltsi vahel sõlmitud lepingu alusel deponeeriti ÕES-i raamatukogu estica fond (vanem eestikeelne kirjandus) Tartu Ülikooli Raamatukokku, "et selle läbi tema tarvitamine laiemale ringkonnale võimalikuks teha." Seltsi juubeliaastal 1938 ulatus raamatute üldarv koos dublettidega 25 000-ni.

ÕES-i likvideerimisel 1950. a. otsustas seltsi juhatus varade jagamisel raamatukogu anda Riiklikule Kirjandusmuuseumile. Ettepanekut toetas likvideerimiskomisjon. Ootamatult otsustas aga TA Presiidium 13. sept. 1950. a. koosolekul anda raamatukogu TA Keskraamatukogule, kes omakorda pidi raamatukogu jagama TA asutuste vahel. Kirjandusmuuseumile jäi ÕES-i raamatukogu eestikeelne osa ja baltica-alane kirjandus (üle 9000 köite), Tallinnasse viidi välismaine perioodika ja baltica'sse mittekuuluv võõrkeelne raamat.

Pärast ÕES-i tegevuse taastamist 1988. a. asuti raamatukogu Tallinnast tagasi taotlema. Raamatud jõudsid Tartusse 1990. a. kevadel ning paigutati Toomele Ülikooli Ajaloo Muuseumi. Raamatukogu parema kasutamise huvides sõlmisid Õpetatud Eesti Selts ja Tartu Ülikooli Raamatukogu 18. okt. 1995 lepingu, millega

ÕES-i raamatukogu deponeeriti Tartu Ülikooli Raamatukokku. Kirjandusmuuseumist pole ÕES raamatuid tagasi taotlenud.

20 000 köidet sisaldaval raamatukogul on sõjajärgseil aastail koostatud alfabeetiline kataloog: eesti-, vene- ja võõrkeelne raamat, eesti-, vene- ja võõrkeelne perioodika, kaardid ja plaanid.

Vanem usuteaduslik kirjandus tagasi ülikooli raamatukogus

Silja Härm

humanitaarraamatukogu vanemraamatukoguhoidja

1999. aasta sügisel tagastas Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut Tartu Ülikooli Raamatukogule trükised, mis olid sattunud 1940. aastatel EELK valdusse. Tagastatud kogu sisaldab ligikaudu 3500 trükist, enamjaolt võõrkeelset teoloogiakirjandust.

Ajaloost. Asutamisest alates oli Tartu ülikoolis usuteaduskond. Otse loomulikult hangiti raamatukogusse ka teoloogilist kirjandust. Emakeelse ülikooli ajal tegutses usuteaduskonna juures seminariraamatukogu — asus peahoones filosoofiateaduskonna seminariraamatukogu kõrval —, kus oli 1940. a. ligikaudu 8000 raamatut. Ka usuteadusliku arheoloogilise kabineti (hiljem muuseumi) juures oli raamatukogu. NL okupatsiooni alguses 1940. a. augustis usuteaduskond suleti. Ülikooli valitsus otsustas usuteaduskonna seminari ja ristiusu arheoloogia muuseumi raamatu- ja käsikirjakogud üle anda ülikooli raamatukogule. Kuna usuteaduslik kirjandus kuulus avalikust käibest kõrvaldamisele või hävitamisele, püüdis endine rektor ja tollane piiskop Johan Köpp osagi kirjandusest päästa. Raamatuid viidi näiteks Tallinna Toompeale, pärastise konsistoriumi hoone keldrisse. Hiljem paigutati osa neist Tallinna Toomkiriku torni. 1980. aastate lõpuni polnud võimalik avalikustada nende trükiste olemasolu ja asukohta.

1993. a. sõlmiti Usuteaduse Instituudi ja Eesti Rahvusraamatukogu vahel leping, mille alusel RR andis instituudi raamatukogule 25 aastaks tasuta kasutamiseks eraldatud osa hoidlast ning kaks tööruumi uues hoones Tõnismäel. Samal aastal alustati raamatute ületoomist ja arvelevõtmist. Kuna tegemist oli säilitusprobleemide ja kahjustatud trükistega, kaasati töösse raamatuhügieeni sektori juhataja Malle Eisen. Esialgne säilivuse kontrolli kohustus kasvas üle konserveerimisalaseks koostöök. Toomkiriku tornis asunud trükiste puhastamine, desinfitseerimine ja paigutamine RRI hoidlasse tähendas nende päästmist enneaegsest hävingust. Töö sai võimalikuks tänu Eesti Kultuurkapitali toetusele.

Vastavalt Usuteaduse Instituudi nõukogu otsusele tagastas instituut 1999. a. sügisel ülikooli raamatukogule trükised, mis kandsid TÜ Raamatukogu või usuteadusliku seminari raamatukogu templit. Usuteaduse Instituudi kaaskirjas on öeldud: „Peame oluliseks liita hinnaline vanaraamatu kogu ülikooli raamatukogu fondiga ja teha see lugejatele kättesaadavaks. Tulenevalt Tartu Ülikooli raamatukogu spetsiifikast oleme veendunud, et ülikooli raamatukogu tagab Tallinna Toomkirikus hoitud kirjavara säilimise tulevastele põlvetele.”

Kogu sisust. Olulisim osa kogust on saksa- ja ladinakeelne teoloogiakirjandus, kuid on ka filosoofia- ja keeleteaduse alaseid raamatuid. Raamatud pärinevad 18.–20. sajandist. Kogu sisaldab ajalooliselt huvitavaid köiteid H. Laakmanni ja C. Unger'i köitekodadest ning tuntud kiriku- ja kultuuritegelaste autogramme ning ekliibriseid sisaldavaid raamatuid.

Periodikast on mitmete saksa- ja prantsuskeelsete ajakirjade aastakäike: *Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins*, *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, *Zeitschrift für systematische Theologie*, *Theologisches Literaturblatt*, *Revue des sciences religieuses*, *Revue d'histoire ecclésiastique*, *Revue biblique*, *Theologische Rundschau*. Kaht viimast tellib ülikooli raamatukogu ka praegu. Palju on raamatuid patrologia alalt. Olulisemad sarjad: *Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten 3. Jahrhunderte*, *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, *Bibliothek der Kirchenväter*, *Medii Aevi Bibliotheka Patristika*.

Kirikuloolistest sarjadest võib nimetada *Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte* ja *Archiv für Reformationsgeschichte*. Üks olulisemaid sarju on *Vitae sanctorum*. Kahjuks on osa neist köidetest halvas seisukorras. Leidub ka Tartu Ülikooli usuteaduskonna õppejõudude uurimusi ning usuteaduskonda käsitlevaid töid. Piibli eksegeesi ja dogmaatikaalased raamatud aitavad saada ülevaadet teoloogia ajaloost.

Selle kogu tagasijõudmine Tartu Ülikooli annab nii raamatukogule kui ka usuteaduskonnale tagasi osa tema ajaloost.

Nulla medicina sine anatomia

Helle Tapfer

TÜ anatoomia instituudi juhataja

dotsent

Antakse ülevaade esimestest õppe- ja uurimislahangutest maailmas, anatoomia arengust, jaotusest erinevateks perioodideks (Vana-Kreeka, Aleksandria ja Rooma) ning tähtsamatest esindajatest. Eelnimetatud aja nn. anatoomide töid võeti järgnenud 13 sajandi jooksul dogmadena, kuna neid ei olnud võimalik kontrollida. Inimlaipade lahkamine oli keskajal keelatud.

Esitatakse esimeste avalike lahangu ajad ja kohad. 14. sajandiga algas anatoomia arengus uus ajajärk. Leonardo da Vinci tegi laibalahkamisandmetele toetudes 13 köidet anatoomilisi jooniseid. Tartu Ülikooli anatoomia instituudis olevad vanimad anatoomia tabelid pärinevad aastast 1717. Nad on eksponeeritud ka näitusel.

Theatrum anatomicum'i idee autoriks peetakse Alexander Benedictust. Esitatakse ülevaade esimestest anatoomiateatritest Euroopas, Taani anatoomi Thomas Bartholini seisukohtadest. Temalt pärineb ka eksponeeritav raamat *Anatome* (Hackius, 1673). Samuti on eksponeeritud hulgas kaheosaline Jacob Mangeti *Theatrum anatomicum* (Genf, 1717).

Esitatakse ülevaade anatoomia õpetamisest *Academia Gustaviana*'s ning tutvustatakse kuulsaid Tartu anatome, kelle töödest on esindatud näitusel Nikolai Pirogovi omad.

Lõpetuseks anatoomia olukorrast käesoleval ajal.

Näitus *BIBLIOTHECA ANATOMICA*

Avamine 19.04.2000 kell 13.30 raamatumuuseumis

Näitus *BIBLIOTHECA ANATOMICA* on koostatud Tartu Ülikooli anatoomia instituudi poolt ülikooli raamatukogule üle antud anatoomia-alastest raamatutest ja atlastest.

Näituse pealkiri tuleneb Daniel Le Clerc'i ja Joh. Jacob Mangeti raamatust "Bibliotheca anatomica" (ilm. Genfis 1685).

Vanim eksponeeritud raamat on taani anatoomi Thomas Bartholini "Anatome" aastast 1673, väljapandute hulgas on ka kaheosaline Jacob Mangeti "Theatrum anatomicum" ilmumisaastaga 1717.

Näitust ilmestab rikkalik anatoomia-alane pildimaterjal, autoriteks Nikolai Pirogov, Justus Christian Loder, Friedrich Tiedemann jt.

Näitus jääb avatuks juuli lõpuni.

Näituse koostajad:

TÜR peavarahoidja Kersti Jalas, tel 375 734, kerstij@utlib.ee ja

vanemraamatukoguhoidja Marje Burenkov, tel 375 768, marje@utlib.ee